

До разової спеціалізованої ради ДФ 58.053.019
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

*кандидата наук із соціальних комунікацій, доцента кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

Решетухи Тетяни Василівни

на дисертаційну роботу

Пелешок Ольги Олексіївни

на тему: «Краєзнавчий наратив Тернопільщини початку ХХІ ст.»

на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 061 «Журналістика»

подану до захисту у разовій спеціалізованій раді ДФ 58.053.019

у Тернопільському національному педагогічному

університеті імені Володимира Гнатюка

Актуальність теми дослідження. Сучасна медійна парадигма України актуалізує потребу кожного регіону нашої держави осмислити власні культурно-історичні витоки, зберегти свої культурні надбання, традиції, важливі віхи громадсько-політичного, економічного, культурно-мистецького життя краю. Відтак дослідження краєзнавчої спадщини, яке слугує культурному самопізнанню народу, формуванню його національної ідентичності, – важлива складова студіювання суспільних надбань загалом.

В останні десятиліття помітно зріс інтерес тернопільських медіа до історико-краєзнавчої тематики. Це зумовлено потребою державної та національної самоідентифікації як чинника становлення України як незалежної держави, що в умовах глобалізації та інформаційної революції не тільки не втрачає своєї значущості, а й набуває особливої ваги. Відтак краєзнавча проблематика медіа стала виразником національних цінностей і традицій. З 90-х років ХХ століття у всіх видах регіональних і місцевих медіа почали з'являтися

як окремі матеріали, так і спецпроекти, а в друкованій пресі, зокрема у районних газетах Тернопільщини, краєзнавчі наративи стали однією з найважливіших складових контенту. Разом з тим, комплексне дослідження краєзнавчого наративу районної періодики Тернопільщини початку XXI століття у науковому дискурсі відсутнє.

Зважаючи на усе зазначене, тема дисертаційного дослідження Ольги Олексіївни Пелешок «Краєзнавчий наратив Тернопільщини початку XXI ст.» є беззаперечно актуальною, а її реалізація дала змогу сформуванню цілісного уявлення про основні тенденції краєзнавчих процесів у наративній рецепції районної друкованої періодики Тернопільщини початку XXI ст.

Наукова новизна результатів проведених досліджень та їх наукова обґрунтованість. Наукові положення, що містяться в дисертаційному дослідженні, є аргументованими, ґрунтуються на сучасних журналістикознавчих студіях провідних українських і зарубіжних учених. Оцінюючи найважливіші здобутки роботи, варто вказати на результати, що мають вагому наукову новизну.

Дисертація містить наступні елементи наукової новизни:

- вперше виокремлено, сформульовано та визначено поняття «краєзнавчий наратив», охарактеризовано його ознаки; розроблено класифікатор жанрів окремих краєзнавчих наративів у друкованій пресі; створено методику аналізу краєзнавчих наративів.

- вперше визначено розуміння поняття краєзнавчої наповненості ЗМІ в системі наук про медіа; досліджено стан вивчення районної періодики у вітчизняному журналістикознавстві; комплексно простежено проблему краєзнавчої наповненості районної друкованої преси Тернопільщини початку XXI ст.; виокремлено із загального масиву газетних матеріалів публікації на краєзнавчу тематику та розглянуто специфіку їх наративів; сформульовано основні тематичні категорії краєзнавчих наративів та жанрові форми їх реалізації;

- удосконалено концептуальні уявлення про наративний інструментарій у медіагалузі;

- уточнено специфіку жанрової своєрідності краєзнавчого контенту;

- подальшого розвитку набули ключові поняття концептосфери краєзнавчих медіатекстів.

Зазначені елементи наукової новизни є обґрунтованими результатами проведеного здобувачкою дослідження і мають істотне значення для галузі знань 061 «Журналістика».

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації мають практичне значення: репрезентовані в роботі теоретичні положення, методологічний інструментарій та фактологічна база можуть стати основою для подальшого ґрунтовного вивчення краєзнавчої складової медіа; результати дослідження можуть стати джерельною базою для історико-бібліографічних та історико-пресознавчих студій новітнього етапу історії української преси та журналістики; отримані теоретичні й практичні результати дисертації можна використати при укладанні програм та змістових модулів для закладів вищої освіти, розробці лекційних занять з теорії та історії соціальних комунікацій, як матеріали до низки навчальних курсів у підготовці фахівців зі спеціальності 061 «Журналістика».

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Структура дисертаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку аналізованих джерел, списку використаних джерел, додатків. Обсяг опрацьованого автором емпіричного матеріалу – понад 14 тисяч номерів районних газет за 15 років (2000–2015 рр.). Вибірку проведено з 7 873 наративів у сімнадцяти періодичних виданнях, що сформували об'єкт дослідження. Роботу ілюстровано 7 таблицями, 11 рисунками та 3 додатками. Список використаних джерел складає 722 позиції (з них 44 іноземними мовами). Основний зміст дисертації викладно на 180 сторінках.

Дисертація написана державною мовою та оформлена у вигляді рукопису. Її оформлення відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 р.

У *вступі* викладено актуальність теми роботи, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження. Науковий апарат дослідження визначено точно, відповідно до теми дисертаційної роботи із врахуванням результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців та реальних потреб професійної діяльності.

У даній структурній частині роботи окреслено теоретико-методологічну основу роботи, наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, розкрито особистий внесок здобувача, подано інформацію про апробацію результатів дослідження, його структуру та обсяг.

У *першому розділі* дисертаційного дослідження проаналізовано стан наукової розробленості проблеми, її джерельну базу і теоретико-методологічні засади вивчення краєзнавчого наративу в контексті соціальних комунікацій. На основі аналізу досліджень українських і зарубіжних науковців по історії періодики, журналістикознавчих студій, присвячених районній пресі, систематизації інших джерел наукового опрацювання районної періодики краю, узагальнено відомості про діяльність українських періодичних друкованих видань Тернопільщини. Визначено розуміння, смислове поле значень, місце та роль поняття «наратив» у системі соціальних комунікацій і журналістики; на основі праць сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців уточнено його контекстуальну спорідненість із поняттями «розповідь», «історія», «дискурс», «інтерпретація», «сюжет»; з'ясовано, що ключовим терміном понятійно-категоріальної парадигми краєзнавчого медіанаративу є краєзнавчий контент, тобто тематично-змістове наповнення певного локального тексту, яке передбачає репрезентацію інформації історичного, географічного, етнографічного, культурного характеру. Проаналізовано спеціалізовані видання, діяльність організацій та установ, результати діяльності яких позитивно

позначились на медійній репрезентації краєзнавства на сторінках районної преси Тернопілля.

У *другому розділі* окреслено історіографію дослідження періодики Тернопільщини в історико-краєзнавчому контексті, з'ясовано чинники, що вплинули на її становлення. Зокрема, подано загальну історико-краєзнавчу характеристику друкованого інформаційного простору області, визначено його типологічні особливості та динаміку розвитку, чинники, що мали вплив на появу краєзнавчих наративів в інфопросторі краю у різні періоди. Виокремлення трьох медіарайонів на території Тернопільської області (північного, центрального і південного) основі їх моніторингу дозволило визначити загальні тенденції розвитку медіагалузі регіону та особливості функціонування окремих газетних видань. Проаналізовано композиційно-архітектонічну інтерпретацію краєзнавчих наративів на шпальтах районних видань Тернопільщини і встановлено, що найбільш повно вона виражається у формуванні специфічних рубрик та за допомогою засобів візуалізації. За результатами проведеного дослідження упорядковано тематичні різновиди рубрик районних газет Тернопільщини початку XXI ст. відповідно до проблемно-тематичного спрямування.

У *третьому розділі* на основі тематико-інтерпретаційних характеристик краєзнавчі наративи систематизовано у географічну, економічну, історичну, мистецьку та етнографічну проблемно-тематичні групи та з'ясовано їх абсолютну та відносну чисельність. На основі жанрово-тематичного аналізу краєзнавчих наративів встановлено тенденції жанрової кореляції у висвітленні краєзнавчої тематики.

Завершується робота розгорнутими *висновками*, які впливають з її змісту і слугують віддзеркаленням основних результатів дисертаційного дослідження. Вони чітко сформульовані, логічно побудовані і повною мірою відповідають завданням і розкривають основні результати роботи.

Список використаних джерел містить 722 позиції (з них 44 іноземними мовами) відображає ступінь опрацювання літератури з досліджуваної проблеми.

Оформлення списку використаних джерел відповідає вимогам чинного Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Додатки дисертаційного дослідження містять матеріали, що унаочнюють окремі положення, викладені у роботі. На особливу увагу заслуговує додаток В, у якому наведено тематичні різновиди краєзнавчих рубрик районних газет Тернопільщини відповідно до проблемно-тематичного спрямування їх наративів.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій у наукових публікаціях. Результати дослідження репрезентують високий рівень достовірності і науковості, про що свідчить значна кількість апробацій матеріалів дослідження у виступах на міжнародних і вітчизняних наукових та науково-практичних конференціях. Основні положення й результати дослідження відображено у 19 публікаціях:

- 1 стаття (у співавторстві) у виданні, внесеному до міжнародної наукометричної бази Scopus;
- 4 одноосібні статті у наукових фахових виданнях України;
- 2 статті (у співавторстві) у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського Союзу;
- 10 публікацій тез у матеріалах конференцій;
- 2 публікації наукових праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Наукові публікації, оприлюднені за тематикою дисертаційної роботи, містять обґрунтовані наукові результати відповідно до поставлених завдань, вирізняються повнотою і якісним викладом матеріалів дослідження.

Оцінка рівня виконання наукового завдання та рівня оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Ольга Олексіївна Пелешок поставила перед собою завдання: теоретично обґрунтувати та емпірично підтвердити функціонування та жанрово-тематичну специфіку краєзнавчого

нарративу районної періодики Тернопільщини початку ХХІ століття, – з яким успішно справилась. Це вдалось завдяки ґрунтовному опрацюванню й систематизації літературних джерел, виокремленню та інтерпретації поняття «краєзнавчий наратив», встановленню взаємозв'язків між важливими суспільно-політичними подіями в Україні та їх втіленням у краєзнавчих матеріалах районної періодики Тернопільщини; визначенню особливостей медіації краєзнавчого контенту на різних етапи становлення преси області; контент-аналізу районної преси та розробці на його основі методики аналізу та класифікатора жанрів краєзнавчих наративів у друкованій пресі; окресленню проблемно-тематичного наповнення, особливостей рубрикації та персоналізації краєзнавчих публікацій.

Основні положення дисертаційного дослідження добре структуровані, логічно вмотивовані, чітко і послідовно викладені.

Дисертантка засвідчила виский рівень володіння методами наукового дослідження, про що свідчить відповідність застосованих у роботі методів поставленим завданням. Це забезпечило отримання достовірних і об'єктивних результатів.

Зокрема, з метою опрацювання теоретичних та методологічних питань висвітлення краєзнавчої тематики у пресі використано методологію історіографічних та пресознавчих досліджень, яка включає комплекс принципів і методів. Використання історичного методу для ревізії теоретичного дискурсу краєзнавчої тематики дозволив відібрати для вивчення найважливіші періодичні видання та визначити суспільно-історичні процеси, що вплинули на краєзнавчу тематику в ЗМІ. Бібліографічно-описовий, системно-хронологічний, структурно-типологічний та порівняльний методи застосовувалися при опрацюванні історіографічної та джерельної бази. Методи контент-аналізу та системного підходу дозволив з'ясувати жанрово-тематичні особливості контенту. Доцільно використано також інші методи дослідження: структурно-генетичного аналізу і синтезу, класифікації, емпіричного аналізу, типологічний, біографічний.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. При рецензування дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та текстових запозичень не виявлено. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі ідеї та наукові положення, викладені у ній, отримані автором особисто.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Відзначаючи ґрунтовність, наукову добросовісність та цінність дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне вказати на деякі дискусійні положення та висловити окремі зауваження і побажання:

1. У підрозділі 2.1. «Тернопільська преса в історичній ретроспективі» здійснено ґрунтовний огляд часописів краю від зародження пресодрукування і до 90-х років ХХ століття. Тернопільщина у цей більше як столітній період входила до різних державних утворень: Австро-Угорська імперія, Російська імперія (період окупації в часи Першої світової війни), Польща, Німеччина (період окупації в часи Другої світової війни), СРСР. Про що зазначається у тексті розділу, проте у анотації дисертаційного дослідження подається ця інформація дещо звужено, наприклад, «Періодика Тернопільщини перебувала під впливом ряду чинників: економічної, політичної ситуації, законодавчої бази Австро-Угорської імперії та Польщі» (с. 4);

2. Позитивно оцінюючи зваженість і послідовність висновків до розділу «Районна періодика Тернопільщини в інформаційному просторі», помітили певну невідповідність у них та тексті підрозділу 2.1. «Тернопільська преса в історичній ретроспективі». На с. 72, посилаючись на спогади українського правника, громадського діяча, публіциста Євгена Олесницького, дисертантка зазначає: «Започаткування періодики Тернопілля пов'язують із рукописною газетою «Сніп», яку у 1876 р. взявся видавати гурток гімназистів-«громадівців» (Олесницький Є. Мої гімназійні літа: Тернопільська гімназія і її учительський збір. Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898–1998: До сторіччя заснування. 1998. С. 172–177). Про це пишуть і сучасні пресознавці,

зокрема Марія Галушко у своєму ґрунтовному дослідженні «Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886–1944 рр.): історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2008. 352 с.». А у висновках до підрозділу зазначено: «Історія місцевої журналістики починається з 1878 р., коли у Тернополі почала виходити газета «Podolanin» (с. 135).

3. Постійні еволюційні зміни, яких зазнає жанрова система періодичної преси, призвели до того, що проблема жанру є однією із найдискусійніших у теорії журналістикознавства. Не оминула його й авторка в аналізованій дисертаційній роботі. У підрозділі 3.2. «Жанрова своєрідність краєзнавчого контенту» детально проаналізовано усталені різновиди нарису (портретно-психологічний, проблемно-аналітичний та подорожній), однак етнографічний нарис, який також виокремлено дисертанткою, згадується лише побіжно, відсутня його чітка дефініція, конкретні приклади. На нашу думку, доцільно було б детальніше зупинитися на цьому різновиді нарису, вказати його типологічні риси, дати чітке визначення.

В цілому висловлені зауваження і рекомендації не зменшують високої оцінки наукового рівня дисертації і радше спонукають до наукової дискусії.

Висновок. Цілісний аналіз дисертаційного дослідження О. О. Пелешок «Краєзнавчий наратив Тернопільщини початку ХХІ ст.» та опублікованих за його результатами наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація є оригінальною, цілісною, самостійною завершеною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку сучасного журналістикознавства.

Дисертація Ольги Олексіївни Пелешок «Краєзнавчий наратив Тернопільщини початку ХХІ ст.» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 061 «Журналістика» відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 та постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44, що дає підстави для присудження Пелешок Ользі Олексіївні наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 061 «Журналістика».

«11» серпня 2022 року

Рецензент:

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка



Т. В. Решетуха